

Νεοελληνική Γλώσσα και Λογοτεχνία

Θεματική Ενότητα: Πολιτισμός

(Πρόσωπα και Αξίες, Αγωγή)

Νίκου Δήμου, *Κι αλλάξαμε ζωή, Τα πρόσωπα της ποίησης, Δοκίμια II*, εκδόσεις Νεφέλη, Αθήνα 1993, σσ. 27 -33

Κείμενο

ΚΙ ΑΛΛΑΞΑΜΕ ΖΩΗ (μνήμη Γιώργου Σεφέρη)

ΠΡΕΠΕΙ να ήταν Φθινόπωρο του 1949. "Ήμουν μαθητής, δεκατεσσάρων χρονών. Πρώτη επαφή με τον Σεφέρη: ή «*Άρνηση*». Τη βρήκα σε μια ανθολογία στη βιβλιοθήκη του σχολείου. Την ξεσήκωσα σ' ένα χαρτί — κάνοντας λάθος και στη στίξη (που αλλού — στην περίφημη άνω τελεία). Το έχω ακόμη αυτό το χαρτί.

Στα χρόνια που πέρασαν, λίγες ήσαν οι μέρες στη ζωή μου χωρίς Σεφέρη. Με ξενάγησε στην Κύπρο, στην Ελλάδα, στην ιστορία. Με συντροφεύει παντού. Ο τελευταίος στίχος της «*Άρνησης*», έγινε για μένα πραγματικός. «*Άλλαξα - από τότε - ζωή*».

Θα είχε ίσως ενδιαφέρον για τον μελετητή του Σεφερικού (και κάθε ποιητικού) έργου ένα «ημερολόγιο επικοινωνίας» με τον ποιητή, που θα άρχιζε από τα πρώτα εφηβικά χρόνια του αναγνώστη και θα ιστορούσε με λεπτομέρειες τις εξερευνήσεις, τις πρώτες επαφές, τις πρώτες χαρές και τις πρώτες παρεξηγήσεις. Που θα σημείωνε τα ποιήματα που έμειναν για χρόνια ερμητικά κλεισμένα και αποκρυπτογραφήθηκαν με κόπο ή ανοίχτηκαν ξαφνικά. Τα ποιήματα που για χρόνια φορούσαν μια λαθεμένη ερμηνεία — που ακόμη δυσκολεύει την πρόσβαση. Στη δική μου περίπτωση, θα ήταν περιεργός — ιστορικά — ο δρόμος που θα οδηγούσε από τη «*Στροφή*» μπροστά στο «*Ημερολόγιο καταστρώματος, Α'*», πίσω στο «*Μυθιστόρημα*», πάλι μπροστά στη «*Γυμνό-παιδιά*», το «*Τετράδιο Γυμνασμάτων*» και το «*Ημερολόγιο, Β''*», πάλι πίσω στη «*Στροφή*», για να καταλήξει μετά πολλά χρόνια και μέσα από την «*Κίχλη*» και τα «*Κρυφά ποιήματα*», πίσω στη «*Στέρνα*» και στον «*Ερωτικό Λόγο*». (Τόσο με είχε από την πρώτη στιγμή σαγηνεύσει ή μουσική του «*Ερωτικού Λόγου*», που για χρόνια τον διάβαζα σαν να ήταν γραμμένος σε ξένη, άγνωστη γλώσσα. Σχεδόν δεν ήθελα να τον «καταλάβω»). Άλλα δεν θα είχε τέλος ή επίπονη διήγηση ενός διαλόγου που κρατάει, στη δική μου περίπτωση, τόσα χρόνια και σίγουρα θα συνεχιστεί — πέρα και μετά το δικό μου θάνατο — από τον ένα, αιώνιο, και τούς πολλούς, εφήμερους, συνομιλητές.

Ήθελα όμως να επιστρέψω στην αφετηρία, μιλώντας λίγο για την «*Άρνηση*». Πού με αυτή γνώρισα τον Σεφέρη. Και πού μ' αυτή τον αποχαιρέτησα τραγουδώντας με άλλους πολλούς, εκείνο το ανοιξιάτικο απόγευμα του Σεπτεμβρίου.

Σίγουρα ή «*Άρνηση*» δεν είναι από τα σημαντικά έργα του ποιητή. Δίπλα στο «αγγελικό και μαύρο φώς» της «*Κίχλης*», είναι μονάχα μια ποιητική στιγμή. «Στιγμή, σπυρί της άμμου», θα 'λεγα με τον τρόπο του Γ.Σ. (Όσο αν και στο σπυρί της άμμου είναι κλεισμένη ή Δημιουργία).

Ωστόσο, αυτή τη στιγμή την αγκάλιασε και την αγάπησε ο λαός - πριν ακόμη γίνει τραγούδι. Πολύ περισσότερο αφού έγινε. Για πολύ κόσμο, ο Σεφέρης είναι ο ποιητής της «Άρνησης». Και δεν είναι απίθανο για τους πολλούς - αυτούς που δύσκολα θα άντεχαν στο όραμα της «Έγκωμης», στο «αγγελικό και μαύρο φώς» της «Κίχλης» ή στο «Εκατόφυλλο Ρόδο» - η «Άρνηση» να γίνει ο Σεφέρης, όπως ο «Ύμνος» είναι ο Σολωμός. Έχουν τη μοίρα τους τα ποιήματα - σαν τα βιβλία. Οι φίλοι του ποιητή ίσως θα γνωρίζουν πώς αντιδρούσε ο ίδιος στο γεγονός αυτό. Μα όπως κι αν αντιδρούσε, τούτο το ποίημα του ξέφυγε από το χώρο (τον αυστηρό) του ποιητή και πήρε δικό του δρόμο. Ανήκει στο λαό. Μίλησε στον κόσμο. Κι όμως δεν είναι εύκολο ούτε ευχάριστο ποίημα. Γιατί τότε αυτό, και όχι άλλο;

Με την πρώτη ματιά, ή «Άρνηση» είναι ποίημα απαισιόδοξο, δεμένο με το κλίμα της εποχής του, που φέρνει παράλληλα νέους τρόπους: την πυκνότητα της έκφρασης και τη λιτή σαφήνεια της εικόνας - χαρακτηριστικά ολόκληρης της πρώτης συλλογής του ποιητή. (Οι κριτικοί μίλησαν για επιδράσεις Valery και Mallarme). Σαν «περιεχόμενο» δεν είναι ιδιαίτερα πρωτότυπο. Η άρνηση της φύσης να ικανοποιήσει τη δίψα μας, η άρνηση του χρόνου να διατηρήσει τον ερωτά μας - είναι συχνά και πάντα αγαπητά θεματικά στοιχεία της λυρικής και ιδιαίτερα της ρομαντικής ποίησης. Στις πρώτες δύο στροφές η μοίρα του ανθρώπου δίνεται με ειρωνεία που θυμίζει Καρυωτάκη («ωραία που φύσηξεν ό μπάτης»). Η εκφραστική δύναμη του ποιητή φαίνεται στην ελλειπτικότητα και την τόλμη της λεκτικής εικόνας («στο περιγιάλι το κρυφό κι άσπρο σαν περιστέρη») - αυτή που κάνει κι άλλα ποιήματα της Στροφής (τη «Αυπημένη», τη «Στροφή», τα «Σχόλια») να είναι υποδείγματα πυκνού και καθαρού ποιητικού λόγου. Αλλά οι δύο πρώτες στροφές - παρά την εκφραστική τους ζωντάνια και το τραγικό θέμα - δεν θα αρκούσαν να εξηγήσουν την έλξη που εξασκεί το ποίημα. Το μυστικό της δύναμης του πρέπει να βρίσκεται στο κλείσιμο του - στις τρεις απότομες μεταβάσεις της τελευταίας στροφής:

Με τι καρδιά, με τι πνοή, τι πόνους και τι πάθος πήραμε τη ζωή μας

Εδώ η ανάσχεση της άνω τελείας και η κοφτή, σκληρή λέξη με το θαυμαστικό:

λάθος!

Και ο γρήγορος, ξερός, τελευταίος στίχος:

Κι αλλάξαμε ζωή.

Οι πρώτοι τρεις στίχοι, μια μεγάλη ανάσα, ένα ξεκίνημα, ένα πέταγμα και μετά χτύπημα - «λάθος»! Και μετά:

αλλάξαμε ζωή.

Μια διαδοχή σκληρή, κινηματογραφική, από καταστάσεις. Αυτό δεν είναι λυρικό «ποίημα», είναι δράμα, ανοιχτή σύγκρουση ζωής, μέσα σε ένα (φαινομενικά) παραδοσιακό πλαίσιο ρίμας και μέτρου. Σήμερα τέτοια μοντάζ φαίνονται πιο συνηθισμένα - τότε ήσαν μια λειπτική επανάσταση, πού ακόμη κρατάει τη δύναμη της. Πώς να μην αιχμαλωτίσει; Τίποτε, άλλωστε, δεν είναι πιο δυνατό από ένα γνωστό αίσθημα, σε μια νέα, πιο ζωντανή μορφή.

Όταν για πρώτη φορά διάβασα το ποίημα - σχεδόν παιδί - δεν στάθηκα πολύ στο τέλος του τετράστιχου. Τότε βρήκα τη δύναμη κρυμμένη στην παύση και στη σκληρή λέξη «λάθος». Σήμερα με προβληματίζει περισσότερο ο τελευταίος στίχος: «Κι αλλάξαμε ζωή».

Αλλά πώς αλλάζει κανείς ζωή;

«Έτσι που τη ζωή σου ρήμαξες εδώ στην κόψη τούτη την μικρή, σ' όλην την Γη την χάλασες» λέει ο σοφός γέρος της Αλεξάνδρειας.

Αλήθεια — πώς αλλάζει κανείς ζωή; Έτσι απλά, σ' ένα στίχο; Μα το «λάθος» δεν είναι του κόσμου. Είναι δικό μας. Και θα ξαναγίνει. Γιατί η τραγωδία δεν βρίσκεται μόνο στην άρνηση του κόσμου να ικανοποιήσει τη δίψα μας, αλλά (κυρίως) στη δική μας άρνηση (ή αδυναμία) να πάψουμε να διψάμε.

Δεν έχω ακόμη καταλήξει αν ο ποιητής με το στίχο αυτό ειρωνεύεται — ή ανοίγει (έστω και βεβιασμένα) την πόρτα της ελπίδας. Να το πιστευε πώς είναι βολετό να αλλάξουμε; Σίγουρα θα ήξερε καλά ο Σεφέρης πόσο δύσκολο είναι να αλλάξει κανείς ζωή...

Αλλά για τον κόσμο που το διάβασε, που το τραγουδάει, ίσως αυτό το τέλος, μετά το κοφτό «λάθος» να είναι τέλος μαζί και ξεκίνημα. Όσο κι αν ίσως διαισθάνεται πώς η νέα ζωή θα καταλήξει πάλι σ' ένα λάθος.

Γι' αυτούς που δεν τους δόθηκε η χάρη να δούνε «ένα πρόσωπο το φώς να ανηφορίζει», να ζήσουν τη λύτρωση του ποιητή — γι' αυτούς ίσως ή ελπίδα μιας άλλης, διαφορετικής ζωής ... Αλλά είναι ελπίδα; Κάπου διαβλέπω μια σαρκαστική ειρωνεία.

Σπάνια πικρό ποίημα να αγαπηθεί τόσο όσο η «Άρνηση». Ίσως γιατί η απελπισία της γράφεται σε χώρο μεσογειακό και θαλασσινό. Ίσως γιατί ο μπάτης που σβήνει, πάντα μαζί και ζωογονεί. Ίσως γιατί με το λάθος η ζωή δεν τελειώνει. Λέει πως αλλάζει. Αλλάζει;

Τελικά, μόνο η ποίηση αλλάζει — έστω και για στιγμές — τη ζωή μας.